

Natuurhistorisch 2

Maandblad

Sprinkhanen van de Mariapeel

Eerste waarneming van de boktor
Callidiellum rufipenne in Nederland

Bankzitter

Ton Lenders

Foto: Ton Lenders,
Mora (S) - 2016

Oordelen als een blinde over kleuren

Misschien kent u de strip *Single* in *De Limburger*. Dan bent u bekend met dokter Van Swieten en dokter Bernard en weet u dat beide heren zich graag vanaf een terrasje bezig houden met het geven van cijfers aan voorbijtrekkend vrouwelijk schoon. In het veroveren van het loslopend wild is dokter Bernard stevast het meest succesrijk, wat bij Van Swieten de nodige stress veroorzaakt.

Dat doet me denken aan een uitgebreide beschouwing over jagers-verzamelaars door Dirk Vlasboom in het *NRC Handelsblad* uit een weekendeditie van september 2016. De laatste stammen die in Oost-Afrika op deze primitieve wijze aan hun voedsel komen, onder andere de Hazda, moeten wijken voor de oprukkende globalisering en gemoderniseerd landgebruik. Datzelfde geldt voor de San in de Kalahariwoestijn en de Aboriginals in Australië. Deze trieste constatering leidde bij de westerling tegelijkertijd tot een idealisering van deze uitstervende leefwijze. Tot ver in de twintigste eeuw beschouwden volkenkundigen de jagers-verzamelaars als minderwaardig ten opzichte van de eerste landbouwers. In de jaren zestig van de vorige eeuw ontstond echter in die denkwijze een kentering. Dat had te maken met een groeiende afkeer van het kapitalisme. De nog bestaande groepen jagers werden op een voetstuk geplaatst en kregen een veelvoud van goede eigenschappen toegedicht: harmonisch

samenleven, geen persoonlijke bezittingen, geen exclusieve grondrechten, het delen van buitgemaakt voedsel, vrijheid van partnerkeuze en het gewelddoos oplossen van conflicten.

Het leven in de oertijd werd voorgesteld als relaxed en gezond, er was sprake van kleine welvarende samenlevingen. Inmiddels weet men beter. Veel antropologische studies uit de vorige eeuw beoordeelden deze primitieve culturen met onvoldoende inzicht. De bestudeerde volkeren knoeiden met hun waarden, aten zich de buik vol voordat ze met hun buit aankwamen in het kamp of verstopten voedsel om dat later weer te kunnen ophalen. Thans wordt het leven van de jagers en verzamelaars omschreven als vol met stress, honger en doodslag. De stap naar een redelijk vaste huisvesting door de eerste landbouwers moet dan ook gezien worden als een positieve ontwikkeling in de menselijke beschaving en evolutie.

De blindheid is echter niet geheel verdwenen. Veel sjoemelende jagers achten zich nog steeds superieur aan de verzamelaars. Harmonie wordt gepredikt, maar niet geleefd. Er is sprake van een maatschappelijke geslachtspolarisatie. De Van Swietens en Bernards zijn, zoals duidelijk is geworden uit de *Me-too* discussie, voorlopig de wereld nog niet uit.

Betekenis: Oordelen zonder enig inzicht.

Sprinkhanen van de Mariapeel

J. Slaats, Astenseweg 6, 5768 PD, Meijel, e-mail: jan.slaats@hetnet.nl

In 2016 werd de Mariapeel door de auteur onderzocht op drie groepen insecten: libellen, dagvlinders en sprinkhanen. Voor een beschrijving van de libellen- en dagvlinderfauna wordt verwezen naar SLAATS (2017; 2018). In deze bijdrage wordt de sprinkhanenfauna van de Mariapeel besproken. Daarbij zijn ook gegevens uit 2004 en 2010 betrokken, toen vergelijkbare inventarisaties werden uitgevoerd.

GEBIEDSBESCHRIJVING

Het landschapsbeeld in de Mariapeel, oorspronkelijk een uitgestrekt hoogveen, wordt gevormd door grote en kleine plassen [figuur 1], deels ontstaan door kleinschalige afgraving in de vorm van van boerenvervening [figuur 2]. Dit werden moerassen met Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) en Pitrus (*Juncus effusus*), Ruwe berk (*Betula pendula*) en wilgen, vooral Geoorde wilg (*Salix aurita*), vochtige en droge heidevelden en graslanden. Daarnaast komen er verschillende bostypen voor. De droge bossen bestaan uit Ruwe berk, Zomereik (*Quercus robur*) en plaatselijk veel Sporkehout (*Frangula alnus*). De natte bostypen bestaan uit Zomereik met vooral Ruwe berk en Geoorde wilg. Voor een uitgebreidere beschrijving van het gebied wordt verwezen naar SLAATS (2017).

DOEL VAN DE INVENTARISATIE

In 2003 is de Mariapeel geïdentificeerd als een

gebied waar de Moerassprinkhaan (*Stethophyma grossum*) voorkomt, toen een kwetsbare en bedreigde soort in Limburg waarvoor beschermingsmaatregelen noodzakelijk werden geacht (KLEUKERS & VAN HOOFF, 2003). Daarnaast werden in de jaren negentig van de vorige eeuw in het gebied vernattingsmaatregelen getroffen die beoogden hoogveengroei weer mogelijk te maken. Dit proces van vernatting gaat nog steeds door. Ook in periode 2016–2018 werden deze in het kader van LIFE+ uitgevoerd. LIFE+ is de Europese subsidieregeling voor het uitvoeren van inrichtings- en beheermaatregelen in natuurgebieden die zijn ondergebracht in de Europese Habitatrictlijn, ook wel de Natura 2000-gebieden genaamd.

De effecten van vernatting op diverse groepen organismen, waaronder sprinkhanen, zijn niet eerder onderzocht. Daarom is de Mariapeel in de jaren 2004, 2010 en 2016 geïnventariseerd op het voorkomen van sprinkhanensoorten. De resultaten daarvan kunnen aanleiding geven tot het treffen of het aanpassen van beheermaatregelen.

FIGUUR 1

Karakteristiek beeld van de Mariapeel met droge biotopen en open water (foto: J. Slaats).

◀ FIGUUR 2

Voorbeeld van boerenverving in het Kerkkuilencomplex (foto: J. Slaats).

en 2010 is op vergelijkbare wijze geïnventariseerd. Dit bleek, ondanks de aanzienlijke vernatting in het gebied de afgelopen twintig jaar, overal nog mogelijk. Voor het verzamelen van waarnemingen van sprinkhanen zijn er, verspreid over de Mariapeel, 212 verschillende transecten uitgezet met een totale lengte van ongeveer 30 km. Een transect is een structuur van verschillende lengte zoals een pad, een

wegberm, een oever of een bosrand. Waarnemingen van sprinkhanen berusten op zicht- en geluidswaarnemingen. Er is geen sleepnet gebruikt, waardoor doornsprinkhanen en sommige soorten die nauwelijks hoorbaar zijn waarschijnlijk onderschat in de tabel staan aangegeven. Determinatie vond soms plaats op grond van gemaakte foto's. Voor het vaststellen van de Veenmol (*Gryllotalpa gryllotalpa*) zijn ook waarnemingen van hun graafgangen gebruikt. Alle per transect aangetroffen sprinkhanen werden genoteerd; tevens werden de (Amersfoort-)coördinaten bepaald voor het midden van dat transect. In tabel 1 is aangegeven hoeveel inventarisatiebezoeken er in 2004, 2010 en 2016 aan de Mariapeel zijn gebracht, hoeveel transecten daarbij zijn onderzocht en hoeveel sprinkhanen en hoeveel verschillende soorten daarbij werden aangetroffen.

AANGETROFFEN SOORTEN

In tabel 2 zijn de resultaten van de inventarisaties uit 2004, 2010 en 2016 weergegeven. In 2016 werden 20 verschillende soorten geteld. In 2004 en 2010 waren dit er 13 en 15, aanzienlijk minder dus. Zoals uit tabel 1 blijkt is het aantal bezoeken in 2016 met 50 echter aanzienlijk hoger dan in 2004 en 2010; ook het aantal onderzochte transecten is flink hoger. Opmerkelijk is dat het aantal getelde individuen juist aanzienlijk lager is dan tijdens beide eerdere inventarisaties.

Een eenduidige verklaring valt hier niet makkelijk voor te geven, ook omdat het beeld per soort verschilt. Niet onwaarschijnlijk is dat het weer een rol heeft gespeeld. In de periode rond het uitkomen van de nimfen in mei en juni viel er in de Mariapeel ongeveer vier keer zoveel regen als normaal (in 2016 ongeveer 240 mm tegen ongeveer 60 mm normaal) (KNMI, 2016). Waarschijnlijk zijn daardoor veel eitjes die in de bodem zijn afgezet 'verdrongen'; ook nimfen kunnen slecht tegen veel regen.

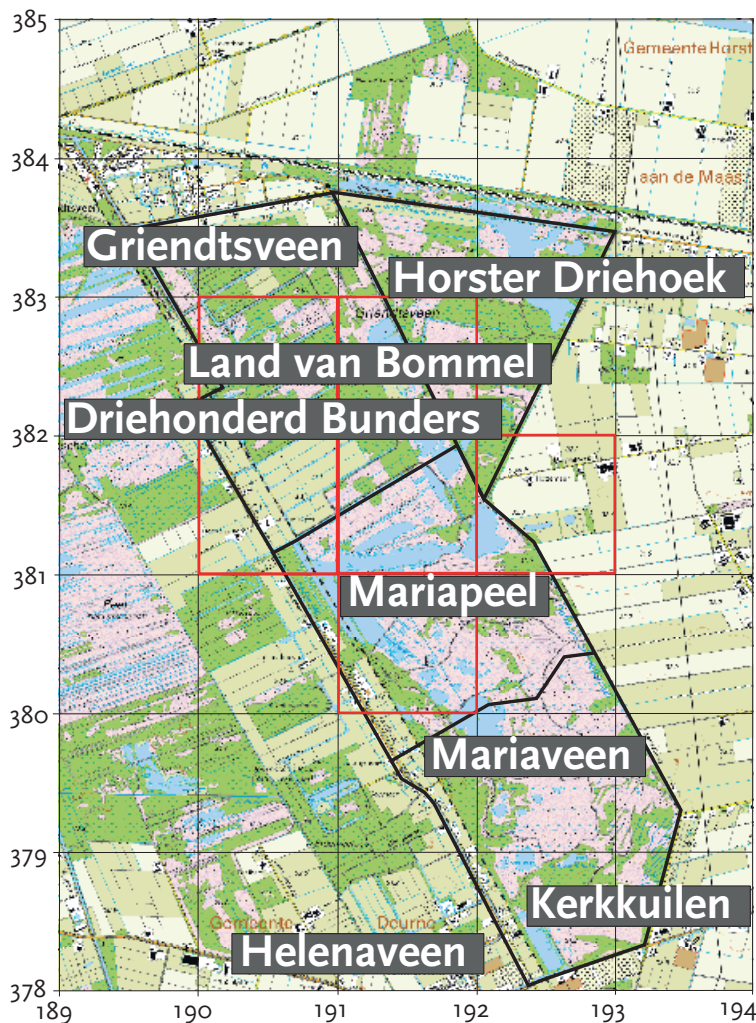
Het aantal aangetroffen soorten lijkt echter niet be-

METHODE

De sprinkhaneninventarisaties vonden tegelijkertijd en op dezelfde trajecten plaats waar ook naar libellen (SLAATS, 2017) en dagvlinders (SLAATS, 2018) is gezocht. Doelstelling daarbij was om ieder kilometerhok [figuur 3] tussen begin april en eind oktober 2016 minimaal 1x per maand te bezoeken. In 2004

▼ FIGUUR 3

Onderzochte gebiedsdelen en (in rood) onderzochte kilometerhokken in de Mariapeel.

Jaar	2004	2010	2016
Aantal bezoeken	42	23	50
Aantal onderzochte transecten	604	478	874
Aantal aangetroffen sprinkhanen	1768	1611	996
Aantal aangetroffen soorten sprinkhanen	13	15	20

TABEL 1

Aantal bezoeken aan de Mariapeel in 2004, 2010 en 2016 met het aantal onderzochte transecten en het aantal sprinkhanen.

invloed door de natte omstandigheden. Het hogere aantal soorten in 2016 kan voor een deel toegeschreven worden aan nieuwkomers in de Mariapeel, zoals de Gouden sprinkhaan (*Chrysochraon dispar*) en de Greppelsprinkhaan (*Roeseliana roeselii*). Vanwege hun meer verborgen levenswijze moest naar Boomsprinkhaan (*Meconema thalassinum*), Struiksprinkhaan (*Leptophyes punctatissima*) en Zanddoortje (*Tetrix ceperoi*) heel gericht gezocht worden. Het is dus aannemelijk dat deze in vorige inventarisaties gemist zijn. De toegenomen kennis, ervaring en terreinkennis van de auteur zullen in dit opzicht ook een rol hebben gespeeld.

NIET WAARGENOMEN SOORTEN

Een verwachte maar niet waargenomen soort is de Zompsprinkhaan (*Pseudochorthippus montanus*). Deze soort komt voor in de Liesselse Peel (eigen waarneming in 2015 en Waarneming.nl, geraadpleegd 28 november 2017) op ruim twee kilometer van de Mariapeel. De habitatcondities van de Zompsprinkhaan (veengebieden en vochtige graslanden) zijn in de Mariapeel aanwezig.

In 2016 is de Snortikker (*Chorthippus mollis*) niet gezien. Deze soort werd door de auteur in 2006 tijdens een gewone wandeling in de Mariapeel met zes exemplaren waargenomen maar daarna nooit

meer. Ook in 2005 was de soort op twee verschillende plaatsen vastgesteld; buiten de Mariapeel werd ze in 2013 in een berm langs de Zwarte Plakweg, op ongeveer honderd meter van de Mariapeel, gezien (Waarneming.nl; geraadpleegd 28 november 2017).

De Blauwvleugelsprinkhaan (*Oedipoda caerulescens*) werd op 21 juli 2013 waargenomen langs een zandpad in het heidegebied in het Mariaveen, het zuidelijke deel van de Mariapeel (Waarneming.nl; geraadpleegd 28 november 2017). Daarna is de soort niet meer gezien. Waarschijnlijk betrof het destijds één zwerfend exemplaar.

Van Snortikker en Blauwvleugelsprinkhaan is het denkbaar dat ze toch meer structureel in de Mariapeel voorkomen, omdat hun voorkeurhabitats in het gebied aanwezig zijn.

Met de reeks aangetroffen soorten is de Mariapeel een gebied dat rijk is aan sprinkhanensoorten.

TRENDS

Op basis van de in 2004, 2010 en 2016 verzamelde inventarisatiegegevens is getracht een trend voor de sprinkhanen in de Mariapeel in te schatten. Deze en de landelijke trend (BAKKER *et al.*, 2015; Waarneming.nl, geraadpleegd 28 november 2017) zijn in tabel 2 aangegeven.

TABEL 2

Aangetroffen sprinkhanensoorten in 2004, 2010 en 2016 in de Mariapeel. Per soort is het werkelijk getelde of geschatte aantal individuen aangegeven, tevens uitgedrukt als percentage van het totaal. Snortikker (*Chorthippus mollis*) en Blauwvleugelsprinkhaan (*Oedipoda caerulescens*) werden buiten de drie genoemde inventarisatiejaren waargenomen. Het totaal aantal sprinkhanensoorten komt daarmee op 22. Tevens zijn aangegeven de door de auteur geïnterpreteerde trends voor de Mariapeel en de landelijke trends op basis van BAKKER *et al.* (2015) en Waarneming.nl, geraadpleegd 28 november 2017.

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Aantal	Aantal	Aantal	%	%	%	Trend	Trend
		2004	2010	2016	2004	2010	2016	Mariapeel	Nederland
Veenmol	<i>Gryllotalpa gryllotalpa</i>	-	6	3	-	0,4	0,3	?	=
Zuidelijk spitskopje	<i>Conocephalus discolor</i>	7	48	49	0,4	3	4,9	+	+
Gewoon spitskopje	<i>Conocephalus fuscus</i>	280	110	85	15,8	6,8	8,5	=	=
Struiksprinkhaan	<i>Leptophyes punctatissima</i>	-	-	5	-	-	0,5	?	+
Boomsprinkhaan	<i>Meconema thalassinum</i>	-	-	1	-	--	0,1	?	=
Heidesabelsprinkhaan	<i>Metrioptera brachyptera</i>	10	13	3	0,6	0,8	0,3	-	=
Sikkelsprinkhaan	<i>Phaneroptera falcata</i>	13	3	4	0,7	0,2	0,4	?	+
Grote groene sabelsprinkhaan	<i>Tettigonia viridissima</i>	19	16	10	1,1	1	1	=	=
Greppelsprinkhaan	<i>Roeseliana roeselii</i>	-	-	16	-	-	1,6	?	=/+
Ratelaar	<i>Chorthippus biguttulus</i>	113	336	53	6,4	20,9	5,3	?	=
Bruine sprinkhaan	<i>Chorthippus brunneus</i>	55	8	18	3,1	0,5	1,8	?	=/-
Krasser	<i>Chorthippus parallelus</i>	325	267	285	18,4	16,6	28,6	=	=
Knopsrietje	<i>Myrmeleotettix maculatus</i>	34	29	23	1,9	1,8	2,3	=	=/-
Zwart wekkertje	<i>Omocestus rufipes</i>	261	292	154	14,8	18,1	15,5	=	=
Moerassprinkhaan	<i>Stethophyma grossum</i>	152	239	136	8,6	14,8	13,7	=/+	+
Gouden sprinkhaan	<i>Chrysochraon dispar</i>	-	-	34	-	-	3,4	?	+
Kustsprinkhaan	<i>Chorthippus albomarginatus</i>	467	201	105	26,4	12,5	10,5	-	=
Zanddoortje	<i>Tetrix ceperoi</i>	-	-	1	-	-	0,1	?	+
Zeggedoortje	<i>Tetrix subulata</i>	-	2	4	-	0,1	0,4	?	=
Gewoon doortje	<i>Tetrix undulata</i>	32	41	7	1,8	2,5	0,7	=	=
Snortikker	<i>Chorthippus mollis</i>							?	=/-
Blauwvleugelsprinkhaan	<i>Oedipoda caerulescens</i>							?	+
Totaal		1768	1611	996	100	100	100		

▲ FIGUUR 4
Vrouwtje van het
Zuidelijk spitskopje
(*Conocephalus fuscus*)
(foto: J. Slaats).

Op basis van de verzamelde gegevens is het bij tenminste twaalf soorten niet goed mogelijk om een trend te onderscheiden. Voor slechts één soort, het Zuidelijk spitskopje (*Conocephalus fuscus*) [figuur 4], is een duidelijk positieve trend waarneembaar. De Moerassprinkhaan laat een stabiele tot licht toenemende populatie zien.

De landelijke trends voor de 22 in de Mariapeel waargenomen soorten zien er aanzienlijk gunstiger uit: zeven soorten nemen toe, één soort (de Grep-pelsprinkhaan) is gelijk gebleven of neemt licht toe, elf soorten zijn gelijk gebleven en drie soorten zijn gelijk gebleven of nemen iets af (Bruine sprinkhaan (*Chorthippus brunneus*), Knopsprietje (*Myrmeleotettix*

maculatus) en Snortikker) (BAKKER *et al.*, 2015).

De trendverschillen tussen de Mariapeel en het landelijke beeld zijn te herleiden op het gegeven dat de drie inventarisaties momentopnamen zijn terwijl het landelijke beeld op een jaarlijkse weergave van alle waarnemingen in Nederland berust.

TYPERING VAN DE SPRINKHANENFAUNA VAN DE MARIAPEEL

Hoe zijn de aangetroffen soorten over de verschillende terreintypen in de Mariapeel verdeeld? Om daar meer over te kunnen zeggen is het waarnemenbestand verdeeld over vijf verschillende terreintypen: heide, moeras, schraal grasland, struweel en bos, en overige biotopen [tabel 3]. De overige biotopen omvatten ruigten, ruderaal terreinen, vegetaties van Duinriet (*Calamagrostis epigejos*), zomen, ruigtes met Riet (*Phragmites australis*) en veraarde venige bodems. De typering voor een bepaald terreintype is bewerkt naar BAKKER *et al.* (2015) en Waarneming.nl, geraadpleegd 28 november 2017.

Soorten van heide

Heidesabelsprinkhaan (*Metrioptera brachyptera*), Knopsprietje (*Myrmeleotettix maculatus*), Zwart wekertje (*Omocestus nufipes*) [figuur 5] en Snortikker hebben als voorkeursbiotoop droge heide, hoewel de Heidesabelsprinkhaan ook in vochtige heide en pijpenstrootjesvelden voorkomt. Deze sprinkhanen komen verspreid in de gehele Mariapeel voor, maar zijn geconcentreerd in het zuidelijke deel, waar de meeste heideterreinen liggen [figuur 6]. Ook het Gewoon doortje (*Tetrix undulata*) komt hier voor. Qua omvang is de habitat droge heide in de Mariapeel als gevolg van toenemende vernatting afgenomen. Door het vooral aan de oostzijde van het middengebied gevoerde begrazingsbeheer, gericht op het verminderen

TABEL 3
Aantal sprinkhanen-
waarnemingen
en soorten-aantal
per kilometerhok,
vergeleken met de
belangrijkste kilometer-
hokken voor libellen en
dagvlinders.

Kilometerhok	Aantal waarnemingen 2004	Aantal waarnemingen 2010	Aantal waarnemingen 2016	Aantal soorten 2004	Aantal soorten 2010	Aantal soorten 2016	Belangrijkste km-hokken sprinkhanen	Belangrijkste km-hokken libellen	Belangrijkste km-hokken dagvlinders
189-383	11	14	0	3	5	0			
190-381	358	183	172	8	10	10	X		
190-382	17	2	1	7	1	1			
190-383	195	224	21	8	8	5	X		X
191-379	12	63	19	6	6	7			
191-380	105	141	87	8	9	12	X	X	X
191-381	104	20	110	7	6	12	X	X	
191-382	112	134	30	7	10	4	X	X	X
191-383	201	27	27	7	4	3			
192-378	44	56	48	6	5	6			
191-379	198	132	27	11	8	6	X		
192-380	99	187	163	8	7	8			
192-381	69	241	85	7	10	9	X	X	X
192-382	44	92	48	7	8	5		X	X
192-383	28	38	34	4	2	3		X	X
193-378	17	14	41	5	2	4			
193-379	100	23	44	7	6	7			
193-380	3	13	26	2	3	5			

► FIGUUR 5

Mannetje van het Zwart wekkertje (*Omocestus rufipes*) (foto: J. Slaats).

van de aanwezige vergrassing door Pijpenstrootje en het creëren van meer zandige en open plekken met Struikhei (*Calluna vulgaris*), kan in de komende jaren het areaal droge heide weer toenemen.

In 2013 is één Blauwvleugelsprinkhaan in het heidegebied waargenomen. Of deze soort in de toekomst vaker gezien zal worden is onzeker omdat open droge zandvlakten en schrale droge graslanden, het optimale biotoop voor deze soort, maar beperkt voorkomen.

Soorten van moeras

Gewoon spitskopje (*Conocephalus dorsalis*), Moerassprinkhaan en Zeggedoorntje (*Tetrix subulata*) zijn soorten die typerend zijn voor de moerassige plekken in de Mariapeel. Vooral natte vegetaties met Pitrus en/of Pijpenstrootje zijn bij deze soortgroep favoriet. De Moerassprinkhaan kan ook in vochtig grasland worden aangetroffen. Deze groep komt verspreid in de hele Mariapeel voor; het zwaartepunt is echter gelegen in de zuidelijke helft, de Horster Driehoek en in delen van de Driehonderd Bunders [figuur 7]. In de Mariapeel heeft de Gouden sprinkhaan een optimaal biotoop gevonden in droge en natte pijpenstrootjevegetaties. Dat geldt ook voor de Meinweg (HERMANS & VAN BUG-

GENUM, 1986), de Groote Peel en de Deurnese Peel (eigen waarneming auteur).

Soorten van schraal grasland

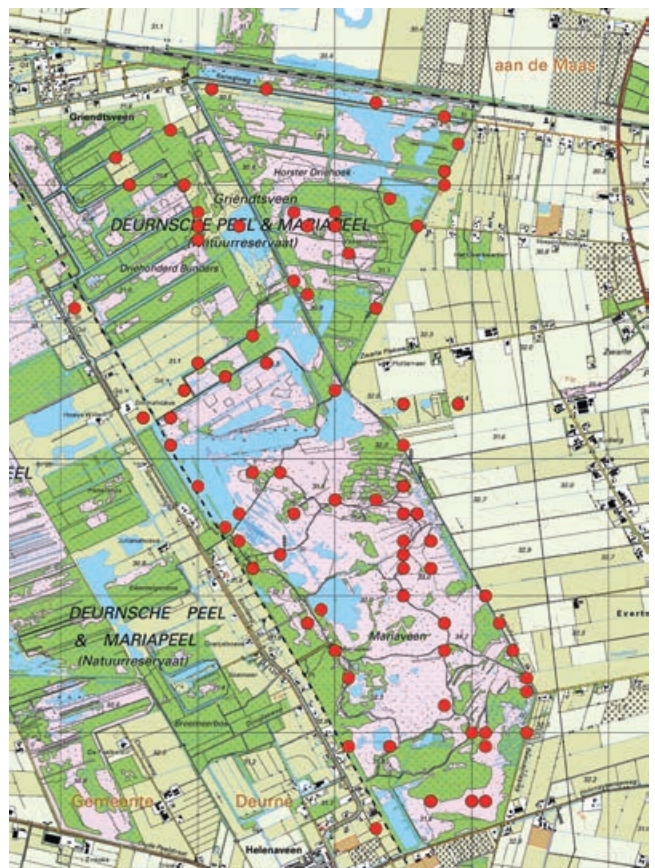
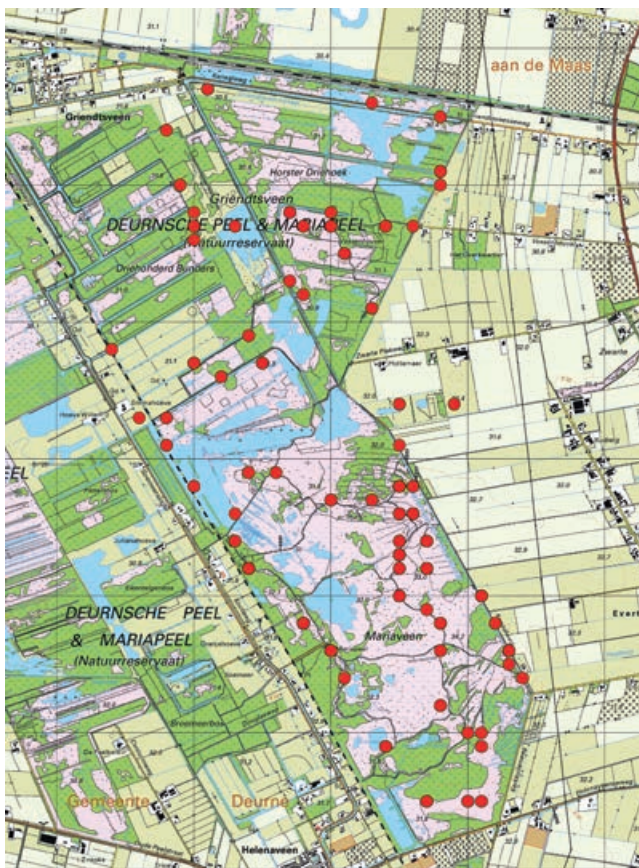
In de droge graslanden is de Ratelaar (*Chorthippus biguttulus*) de talrijkste soort. Het is echter een generalist die ook in andere biotopen kan voorkomen. De Kustsprinkhaan (*Chorthippus albomarginatus*) blijkt iets specifiekere eisen te stellen aan zijn biotoop. Deze soort lijkt afhankelijk van wat langer

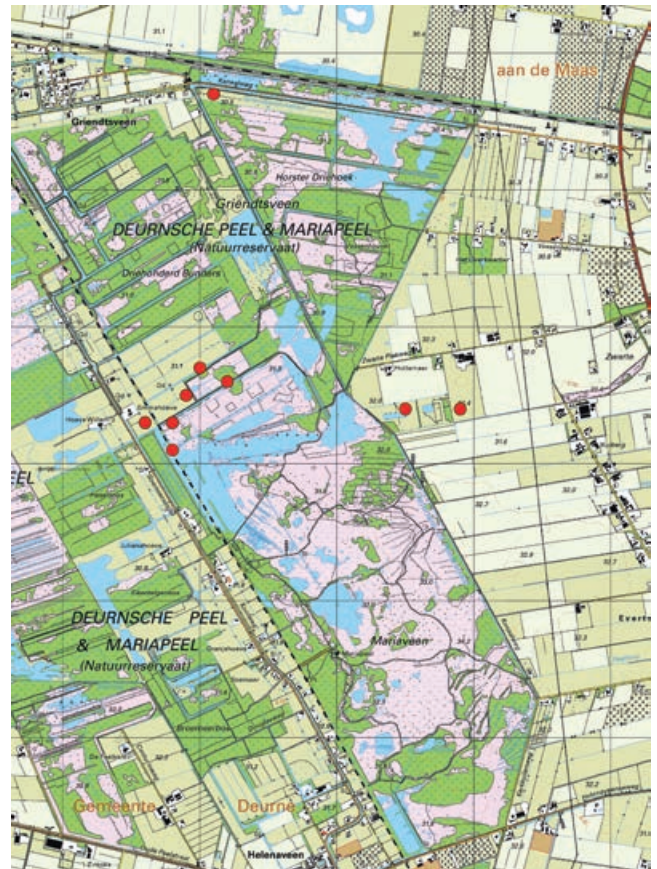
◀ FIGUUR 6

Verspreiding van sprinkhanensoorten van de heide.

▼ FIGUUR 7

Verspreiding van sprinkhanensoorten van moerassen.

▲ FIGUUR 8
Verspreiding van sprinkhanensoorten van schraal grasland.

► FIGUUR 9
Verspreiding van de Kustsprinkhaan (*Chorthippus albomarginatus*).

gras in vochtigere weilanden. Ook de sprinkhangroep van schrale graslanden [tabel 3] komt verspreid in de hele Mariapeel voor [figuur 8]. Als voorbeeld wordt de verspreiding van de Kustsprinkhaan gegeven [figuur 9 en 10].

Soorten van bos en struweel

Struiksprinkhaan, Boomsprinkhaan en Sikkelsprinkhaan (*Phaneroptera falcata*) zijn kenmerkende soorten voor het habitat bos en struweel [figuur 11]. Struiksprinkhaan en Boomsprinkhaan zijn alleen goed te inventariseren door met een net door de vegetatie te slepen en door het afkloppen van struiken en takken. Deze technieken zijn in de Mariapeel niet toegepast. Daarom is het twijfelach-

tig of de Struiksprinkhaan een nieuwkomer voor de Mariapeel is, hoewel ze in 2016 voor het eerst werd waargenomen. Ook de Boomsprinkhaan is een moeilijk te inventariseren soort omdat deze in bomen leeft en een voor mensen nauwelijks hoorbaar geluid produceert. Deze soort werd behalve in 2016 ook in 2013 en 2015 waargenomen in de Mariapeel (eigen waarneming auteur). De Sikkelsprinkhaan [figuur 12] komt in de Mariapeel slechts in lage aantallen voor. Het is onzeker hoe de groep sprinkhanen van bos en struweel zich verder gaat ontwikkelen. De huidige beheermaatregelen gaan ten koste van opgaande vegetaties en het areaal voor deze soorten neemt daardoor af. Volgende inventarisaties zullen moeten uitwijzen of veranderingen in de biotoop van bos en struweel ook tot andere aantallen voor de sprinkhanen in deze groep zullen leiden.

Overige biotopen

Veenmol, Zuidelijk spitskopje, Grote groene sabelsprinkhaan (*Tettigonia viridissima*) en Grepelsprinkhaan zijn soorten die in diverse andere biotopen werden aangetroffen. De zeldzame Veenmol [figuur 13] is niet geïnventariseerd op basis van geluid maar op basis van de aanwezigheid van graafgangen. Deze zijn echter maar op een

◀ FIGUUR 10
Kustsprinkhaan (*Chorthippus albomarginatus*) (foto J. Slaats).

Het Peelgebied in de Brabants/Limburgse grensregio is de enige streek in Zuidoost-Nederland waar nog meerdere populaties van deze gravende sprinkhaan aanwezig zijn, zoals in de Deurnese Peel, Liesselse Peel en Grote Peel (Waarneming.nl, geraadpleegd 28 november 2017). Kleine, geïsoleerde populaties worden hier en daar nog in het westen van Midden-Limburg aangetroffen. Daarnaast werd de soort in 2017 ook opgemerkt in het Leudal (Waarneming.nl, geraadpleegd 2 januari 2018).

paar plaatsen gevonden, zoals aan de westkant van de Horster Driehoek nabij de Hoofdwijk en langs het beheerpad dat de Mariapeel van west naar oost doorkruist. Het kan echter zijn dat de Veenmol meer voorkomt dan uit deze inventarisaties blijkt.

◀ FIGUUR 11
Verspreiding van
sprinkhanensoorten
van bos en struweel.

▲ FIGUUR 12
Vrouwje van de
Sikkelsprinkhaan
(*Phaneroptera falcata*)
(foto J. Slaats).

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Heide droog en/ of vochtig	Moeras	Schraal grasland droog en/ of vochtig	Struweel en bos	Overige biotopen
Veenmol	<i>Gryllotalpa gryllotalpa</i>					X
Zuidelijk spitskopje	<i>Conocephalus discolor</i>	x	x			X
Gewoon spitskopje	<i>Conocephalus fuscus</i>		X	x	x	
Struiksprinkhaan	<i>Leptophyes punctatissima</i>				X	x
Boomsprinkhaan	<i>Meconema thalassinum</i>				X	X
Heidesabelsprinkhaan	<i>Metrioptera brachyptera</i>	X				
Sikkelsprinkhaan	<i>Phaneroptera falcata</i>	x		x	X	x
Grote groene sabelsprinkhaan	<i>Tettigonia viridissima</i>	x	x	x	x	X
Greppelsprinkhaan	<i>Roeseliana roeselii</i>			x		X
Ratelaar	<i>Chorthippus biguttulus</i>	X	x	X	X	X
Bruine sprinkhaan	<i>Chorthippus brunneus</i>	X	x	X	X	X
Krasser	<i>Chorthippus parallelus</i>	X	X	X	x	X
Knopspretje	<i>Myrmeleotettix maculatus</i>	X		x		x
Zwart wekkertje	<i>Omocestus rufipes</i>	X			x	
Moerassprinkhaan	<i>Stethophyma grossum</i>	x	X	X		
Gouden sprinkhaan	<i>Chrysochraon dispar</i>	x	x	X		x
Kustsprinkhaan	<i>Chorthippus albomarginatus</i>		x	X		x
Zanddoortje	<i>Tetrix ceperoi</i>	x				x
Zeggedoortje	<i>Tetrix subulata</i>		X	x		
Gewoon doortje	<i>Tetrix undulata</i>	X	x	x	x	x
Snortikker	<i>Chorthippus mollis</i>	X		X	x	x
Blauwvleugelsprinkhaan	<i>Oedipoda caerulea</i>	X		X		

TABEL 4
Verdeling van de
waargenomen soorten
in de Mariapeel,
verdeeld over 5 verschil-
lende biotopen. X:
voorkeursbiotoop voor
de soort; X: belangrijk
biotoop maar nog geen
voorkeursbiotoop;
x: een biotoop waar
de soort ook in wordt
waargenomen, maar
wat minder belangrijk is.

◀ FIGUUR 13
Veenmol (*Grylotalpa grylotalpa*) (foto). Slaats).

Uit tabel 4 blijkt dat in 2016 de hoogste aantallen soorten en aantallen waargenomen sprinkhanen werden aangetroffen in de kilometerhokken 190-381, 190-383, 191-380, 191-381, 191-382, 191-379 en 192-381 [figuur 3]. Als deze belangrijke kilometerhokken worden vergeleken met de belangrijkste kilometerhokken voor libellen (SLAATS, 2017) en dagvlinders (SLAATS, 2018) blijkt dat drie hokken voor alle drie insectengroepen belangrijk zijn. De kilometerhokken 191-380, 191-382 en 192-381 behoren qua insecten tot de toplocaties van de Mariapeel, waarschijnlijk vanwege hun structuurrijkdom en de grote variatie in vegetatie- en watertypen.

DE MOERASSPRINKHAAN

KLEUKERS & VAN HOOF (2003) publiceerden in 2003 het Beschermingsplan sprinkhanen en krekels in Limburg. Door de sterke achteruitgang van de Moerassprinkhaan in Limburg, als gevolg van de inkrimping van het areaal laag- en hoogveenmoerassen en vochtige graslanden (HERMANS *et al.*, 1990), was een op herstel van de soort gericht beheer dringend gewenst. Omdat de soort nog slechts in een beperkt aantal gebieden, waaronder de Peelvenen, voorkwam werd ook de Mariapeel in dit beschermingsplan opgenomen. Een bijkomende

DIVERSITEIT VAN SPRINKHANEN IN DE MARIAPEEL

Naast presentie als percentage van het totaal aantal waargenomen sprinkhanen [tabel 2] kan de verspreiding van sprinkhanen in de Mariapeel illustratief weergegeven worden in aantallen waarnemingen en soorten per kilometerhok, hoewel het aantal waarnemingen per hok beïnvloed wordt door de bezoekfrequentie en de toegankelijkheid van het terrein. Dit moet echter als een gegeven beschouwd worden.

▼ FIGUUR 14
Mannetje van de Moerassprinkhaan (*Stethophyma grossum*) (foto). Slaats).

► FIGUUR 15
Verspreiding van de Moerassprinkhaan (*Stethophyma grossum*).

reden was dat gevreesd werd dat door de vernattingmaatregelen, waaronder de lokale inundaties in de negentiger jaren, de condities voor de soort in dit gebied zouden verslechteren. Na een inventariserend bezoek aan de Mariapeel in 2002 werden op vijf locaties verspreid over ongeveer 25 ha naar schatting ongeveer 1000 individuen aangetroffen (KLEUKERS & VAN HOOFF, 2003). De locaties met zingende mantjes bevonden zich centraal in de Driehonderd Bunders en in de omgeving van de grote vennen in het zuidelijke deel van de Mariapeel.

De inventarisaties van 2004, 2010 en 2016 laten zien dat de populatie van de Moerassprinkhaan [figuur 14] redelijk constant is gebleven. Uit figuur 15 blijkt dat de soort in vrijwel het gehele natuurgebied voorkomt. In 2016 werden individuen waargenomen op tenminste 20 verschillende plaatsen, verspreid gelegen in de gehele Mariapeel. In 2002 werd de soort slechts op de helft van deze locaties aangetroffen. De conclusie is dan ook dat de Moerassprinkhaan zich na 2003 verder in de Mariapeel heeft uitgebreid en dus een toenemende populatie laat zien.

BEHEER

Het is vanuit het oogpunt van beheer zinvol om zorgvuldig met lokale soortenrijkdom om te gaan en zo nodig extra maatregelen te treffen voor het behoud van de diversiteit. In relatie tot sprinkhanen is het bijvoorbeeld goed om verbossing te voorkomen. Het areaal bos is met name in de Driehonderd Bunders en de Horster Driehoek aanzienlijk toegenomen (BOOM *et al.*, 2007). In het zuiden van de Mariapeel wordt Trosbosbes (*Vaccinium corymbosum*) bestreden, waardoor dichtgroei van het terrein wordt tegengegaan. Ook vergrassing van heide met Pijpenstrootje vormt voor sommige soorten sprinkhanen een bedreiging zoals voor het Gewoon doorntje en Zwart wekkertje, die een voorkeur hebben voor open, kale en soms wat vochtige plekken in het heidemilieu. Door deze terreinen te begrazen met grote grazers wordt vergrassing tegengegaan. Daarbij moet er wel op gelet worden dat er stukken met grassen als voedselbron voor sprinkhanen

behouden blijven. Een beheer gericht op variatie in het terrein en gekoppeld aan de kenmerkende biotopen van de Mariapeel zal echter een garantie blijken voor een rijke sprinkhanefauna, ook in de komende jaren.

DANKWOORD

Staatsbosbeheer wordt bedankt voor het verlenen van de vergunning die nodig was voor dit onderzoek. Daarnaast wil ik graag Philip Bossenbroek bedanken voor het opzetten van dit artikel, Jan Hermans voor het inhoudelijke commentaar en Gerard Majoor voor de redactionele adviezen. Martine Lemmens wordt bedankt voor het vervaardigen van de kaartjes.

Summary

GRASSHOPPERS OF THE MARIAPEEL AREA, 2004-2016

The Mariapeel area is a nature reserve in the south-eastern part of the Netherlands. Its dominant types of vegetation are former peatlands, dry and wet heather, marshes and woodland consisting of birch and willow. In 2004, 2010 and 2016, intensive surveys were carried out to explore the local grasshopper fauna. In all, 22 different species were observed, including two species found sporadically in 2005 and 2013, respectively. Population developments are briefly described, showing that populations often proved to be stable or slightly increasing.

In 2016, six new grasshopper species were observed in the reserve. Apart from these, two species showed decreasing numbers in the area: Bog bush-cricket (*Metriopectera brachyptera*) and Lesser marsh grasshopper (*Chorthippus albomarginatus*). The national developments for these species show more stable trends.

The characteristic species of five different habitats are described. In view of the peat restoration projects carried out at the end of the twentieth century, the 2016 survey paid special attention to the Large marsh grasshopper (*Stethophyma grossum*). It had been feared that the higher water levels implemented to stimulate peat growth might have affected habitat conditions for this species. However, in 2016 the Large marsh grasshopper showed an increasing population.

Finally, the Mole cricket (*Gryllotalpa gryllotalpa*) is a rare and threatened species which has local strongholds in the Mariapeel area.

Literatuur

- BAKKER, W.H., J.H. BOUWMAN, F. BREKELMANS, E.C. COLIJN, R. FELIX, M.A.J. GRUTERS, W. KERKHOF & R.M.J.C. KLEUKERS, 2015. De Nederlandse sprinkhanen en krekels (Orthoptera). Entomologische tabellen 8, supplement bij Nederlandse Faunistische Mededelingen, EIS Kenniscentrum, Leiden.
- BOOM, B. VAN DEN., PH. BOSSENBROEK & J. HOLTAND, 2007. 10 Jaar hoogveenregeneratie in de Peel. De Levende Natuur 108(4): 155-161.
- HERMANS, J.T. & H. J. M. VAN BUGGENUM, 1986. Sprinkhanen en krekels in het Meinweggebied. Roer-streek '86; Jaarboek Heemkundevereniging Roer-streek, St. Odiliënberg: 106-122.
- HERMANS, J.T., S. JANSSEN & W. JANSSEN, 1990. Verspreiding, oecologie en beheer van de Moerassprinkhaan in Limburg. Natuurhistorisch Maandblad 79(2): 34-38.
- KNMI, 2016. KNMI Neerslagkaart. Maand juni 2016. Aangemaakt 16 augustus 2016. Geraadpleegd 15 mei 2017. http://archieff.neerslagkaart.nl/?l=meers;ag_a&d=20160601&dm=maand
- KLEUKERS, R.M.J.C. & P.H. VAN HOOFF, 2003. Beschermingsplan sprinkhanen en krekels in Limburg. EIS-Nederland/Bureau Natuurbalans – Limes Diversigens BV, Leiden/Nijmegen.
- SLAATS, J., 2017. Libellen als indicatoren voor hoogveenherstel in de Mariapeel – Libelleninventarisatie 2016. Natuurhistorisch Maandblad 106(12): 203-212.
- SLAATS, J., 2018. Dagvlinders van de Mariapeel. Natuurhistorisch Maandblad 107(9): 165-173.

Eerste waarneming van de boktor *Callidiellum rufipenne* in Nederland

FIGUUR 1
Gestapeld brandhout van *Chamaecyparis* spec. waarop het eerste Nederlandse exemplaar van *Callidiellum rufipenne* werd gevonden op 6 mei 2018 (foto: R. Geraeds).

R.P.G. Geraeds, Heinsbergerweg 54a, 6061 AK Posterholt, e-mail: rob.geraeds@kpnplanet.nl

In juni 2017 werd op een stapel brandhout in Posterholt een populatie van de zeer zeldzame Rode soldaatboktor (*Obrium cantharinum*) ontdekt (GERAEDS, 2018). Om meer inzicht in de levenswijze van deze soort te krijgen is de locatie in 2018 vanaf begin mei regelmatig bezocht (GERAEDS, 2019). In de avond van 6 mei werd een onbekende boktor op gekloofd coniferenhout gevonden [figuur 1]. Een check van de determinatietabel van de Nederlandse boktorren (ZEEGERS & HEIJERMAN, 2008) leverde geen resultaat op. Via de 'Soortzoeker boktorren van Nederland' van het Naturalis Biodiversity Center (ZEEGERS & HEIJERMAN, 2014) was de soort echter snel op naam gebracht. Het bleek een mannetje *Callidiellum rufipenne* te zijn, een exoot uit Azië en tevens de eerste waarneming van deze soort in Nederland.

HERKENNING

Callidiellum rufipenne is een vertegenwoordiger van de subfamilie van de Cerambycinae, waartoe ook de Rode soldaatboktor behoort. Het is een kleine tot middelgrote boktor met een lengte van 6–14 mm en een breedte van 3–4 mm. Het lichaam is licht afgeplat; het borststuk en de dekschilden zijn dicht gepuncteerd. De kop en het borststuk zijn donkerbruin tot zwart gekleurd en behaard. Beide geslachten hebben verdikte dijen. De dekschilden van de vrouwtjes zijn roodbruin en de antennes zijn korter dan het lichaam [figuur 2a]. De mannetjes hebben roodbruine dekschilden met in het midden een donker, metalliek donkerblauw tot zwart deel dat variabel van afmeting is [figuur 2b]. Vaak is dit

donkere deel zo uitgebreid dat alleen de schouders roodbruin zijn, wat ook bij het gevonden exemplaar het geval is [figuur 3]. De sprietten van het mannetje zijn langer dan het lichaam (DRUMONT *et al.*, 2014; ZEEGERS & HEIJERMAN, 2014).

VERSPREIDING

Van nature komt *Callidiellum rufipenne* voor in Oost-Azië waar de soort bekend is uit Japan, China, Noord- en Zuid-Korea en oostelijk Rusland. Door de import van hout, van hout vervaardigde producten en sierplanten heeft de soort zich echter over grote delen van de wereld verspreid. In Noord- en Zuid-Amerika zijn inmiddels gevestigde populaties bekend uit diverse Amerikaanse

FIGUUR 2
Vrouwte (a) en
mannetje (b) van
Callidiellum rufipenne
(foto's: Th. Heijerman).

staten aan de oostkust en Argentinië (DI IORIO, 2004; TURIENZO, 2007; DRUMONT *et al.*, 2014; HAACK, 2017). In Puerto Rico, Canada en Nieuw-Zeeland is de soort herhaaldelijk opgedoken, maar dit heeft voor zover bekend nog niet tot vestiging geleid (MAIER & LEMMON, 2000; EUROPEAN AND MEDITERRANEAN PLANT PROTECTION ORGANISATION, 2018).

De eerste waarneming uit Europa stamt al uit 1906 toen de soort in Frankrijk is gevonden (VAN MEER & COCQUEMPOT, 2013). Er volgen waarnemingen uit Denemarken in 1978 (VAN MEER & COCQUEMPOT, 2013; DRUMONT *et al.*, 2014), Italië in 1988 (CAMPARELLI & SAMA, 1988), Spanje in 1995 (BAHILLO & ITURRONDOBEITIA-BILBAO, 1995), België in 2006 (VERBEELEN, 2006) en Kroatië in 2007 (ŁOŚ & PLEWA, 2011). De soort is ook gemeld van Georgië en van Zuid-Europese delen van Rusland (VAN MEER & COCQUEMPOT, 2013).

De eerste Belgische waarneming stamt uit het Antwerpse district Ekeren (VERBEELEN, 2006). Een tweede exemplaar is in 2008 in Sint Niklaas gevonden en de eerste voortplanting werd in 2009 in Nijlen aangetoond (DRUMONT *et al.*, 2014). Inmiddels zijn waarnemingen uit 16 uurhokken in België geregistreerd in de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant, Oost-Brabant, Oost-Vlaanderen, Limburg en Brussel. Hierbij gaat het om 31 waarnemingen van in totaal 55 exemplaren (bron: Waarnemingen.be, geraadpleegd op 11 november 2018).

Gezien de verspreiding in België waren de eerste Nederlandse waarnemingen in Noord-Brabant of Zeeland te verwachten waar de Belgische populaties tot dicht bij de grens voorkomen. Desondanks

is de eerste waarneming uit Limburg afkomstig, en wel dicht bij de grens met Duitsland. Voor zover te achterhalen is de soort (nog) niet in Duitsland aangetroffen (EUROPEAN AND MEDITERRANEAN PLANT PROTECTION ORGANISATION, 2018).

LEVENSWIJZE

Callidiellum rufipenne is een voorjaarssoort waarvan de imago's voornamelijk in april en mei actief zijn. De eitjes worden afgezet in schorspleten van de waardbomen. De larvale ontwikkeling duurt meestal één jaar, maar kan ook twee jaar in beslag nemen (MAIER & LEMMON, 2000). De larven voeden zich onder de schors met het floëem (vaatbundels voor transport van stoffen die tijdens de fotosynthese zijn ontstaan) en cambium (het delingsweefsel waar nieuwe cellen worden aangemaakt). De verpopping vindt in het najaar in het spinhout plaats. Vervolgens overwinteren de imago's in de poppenkamer en vreten zich in het voorjaar een weg naar buiten (SHIBATA, 1994; HOEBEKE, 1999). De waardplanten van *Callidiellum rufipenne* bestaan uitsluitend uit naaldbomen, vooral de geslachten *Chamaecyparis*, *Cupressus* en *Thuja* uit de cipresfamilie (Cupressaceae). In Italië is de soort ook op Jeneverbes (*Juniperus communis*) aangetroffen (CAMPARELLI & SAMA, 1988; EYRE & HAACK, 2017). In Azië is *Callidiellum rufipenne* ook incidenteel in dennen (*Pinus spec.*) en zilversparren (*Abies spec.*) gevonden (HAACK, 2017).

Omdat *Callidiellum rufipenne* een voorkeur heeft voor dode of verzwakte waardbomen lijkt deze kever minder gevaarlijk dan bijvoorbeeld de Aziatische bok-

FIGUUR 1
mannetje van
Callidiellum rufipenne
op een blok gezaagd en
gekleefd cipressenhout
(*Chamaecyparis spec.*)
(foto: R. Geraeds).

tor (*Anoplophora glabripennis*) en de Oost-Aziatische boktor (*Anoplophora chinensis*). Deze soorten tasten levende bomen en struiken aan en hebben daarom in de Europese Unie de ‘quarantainestatus’ gekregen. Dit betekent dat introductie en verspreiding moet worden voorkomen. Toch is voorzichtigheid geboden. MAIER & LEMMON (2000) geven namelijk aan dat *Callidiellum rufipenne* in de Noord-Amerikaanse staat Connecticut ook is aangetroffen op ogenschijnlijk gezonde coniferen in onder andere boomkwekerijen en tuincentra. Dit waren gerooide planten die op kluit waren gezet. Dit gaat gepaard met het breken en snoeien van wortels wat de planten verzwakt en ze waarschijnlijk vatbaar maakt voor infectie. In België is de soort ook gevonden in coniferenhagen die gesnoeid waren (DRUMONT *et al.*, 2014).

VINDPLAATS IN NEDERLAND

In Posterholt is *Callidiellum rufipenne* op een stapel gekloofd cipressenhout (*Chamaecyparis spec.*) gevonden [figuur 1]. Bij navraag bleek de boom in februari 2018 in een tuin te zijn gekapt, op tien meter afstand van de opslagplaats. De boom was geheel gezond en in het gestapelde hout waren nergens vraatgangen van larven zichtbaar. Aangezien er ondanks regelmatige controles geen andere boktorren van deze soort in de houtstapel zijn waargenomen, lijkt het duidelijk dat het gevonden exemplaar niet van deze plek afkomstig is. Het zijn goede vliegers die zich gemakkelijk over korte afstanden verplaatsen om nieuwe broedplekken te koloniseren (SHIBATA, 1994). Waarschijnlijk is het dier op de geur van het gekapte hout afgekomen. Het aanwezige brandhout is allemaal uit de directe omgeving afkomstig, er is geen hout uit andere gebieden aangevoerd. Het is daarom aannemelijk dat er ergens in de ruimere omgeving een populatie aanwezig is. Coniferenhagen zijn op verschillende plaatsen voorhanden; de dichtstbijzijnde staat op circa 200 meter afstand van de vindplaats.

DANKWOORD

Een woord van dank gaat uit naar Dré Teunissen en Ed Colijn voor de bevestiging van de determinatie van *Callidiellum rufipenne* en de verstrekte informatie over de soort. Dank gaat ook uit naar Theodoor Heijerman voor het beschikbaar stellen van de foto's van *Callidiellum rufipenne*.

Summary

FIRST OBSERVATIONS OF THE CEDAR LONGHORN BEETLE *CALLIDIPELLUM RUFIPENNE* IN THE NETHERLANDS

On May 6, 2018, an unknown longhorn beetle was found during a survey of the longhorn beetle *Obrium cantharinum*. It turned out to be a male of the Cedar longhorn beetle (*Callidiellum rufipenne*), a species not native to Europe. Its principal host genera are conifers of the family *Cupressaceae*, mainly *Chamaecyparis*, *Cupressus* and *Thuja*. The Cedar longhorn beetle is generally considered a secondary pest, primarily infesting weakened or recently deceased trees. However, the species has occasionally infested living conifers in the eastern United States.

The first observation in the Netherlands comes from a pile of cleaved firewood (*Chamaecyparis spec.*). No larval galleries were found in the wood, and no other beetles were spotted. It is therefore unlikely that a population is present at this location.

Literatuur

- BAHILLO, P. & J.C. ITURRONDOBEITIA-BILBAO, 1995. Primera cita de *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1860) para la Península Ibérica (Coleoptera: Cerambycidae). Boletín de la Asociación española de Entomología 19 (3-4): 204.
- CAMPADELLI, G. & G. SAMA, 1988. Prima segnalazione per l'Italia di cerambicide giapponese: *Callidiellum rufipenne* Motschulsky. Bollettino dell'Istituto di Entomologia "Guido Grandi" della Università degli Studi di Bologna 43: 69-73.
- DI IORIO, O. R., 2004. Exotic species of Cerambycidae (Coleoptera) introduced in Argentina. Part 2. New records, host plants, emergence periods, and current status. Agrociencia 38: 663-678.
- DRUMONT, A., K. SMETS, K. SCHEERS, A. THOMAS, R. VAN DEN HOUDT & M. LODEWYCKX, 2014. *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1861) en Belgique: bilan de sa présence et de son installation sur notre territoire (Coleoptera: Cerambycidae: Cerambycinae). Bulletin de la Société royale belge d'Entomologie 150(3): 239-249.
- EUROPEAN AND MEDITERRANEAN PLANT PROTECTION ORGANIZATION, 2018. *Callidiellum rufipenne*. EPPO Global Database. Herzien 16 januari 2001. Geraadpleegd op 11 november 2018. <https://gd.eppo.int/taxon/CLLLRU>.
- EYRE, D. & R.A. HAACK, 2017. Invasive Cerambycid

- Pests and Biosecurity Measures. In: Q. Wang (ed.), *Cerambycidae of the world. Biology and Pest Management*. Taylor & Francis Group, Boca Raton: 563-618.
- GERAEDS, R.P.G., 2018. De Rode soldaatboktor *Obrium cantharium* in Limburg (Coleoptera: Cerambycidae). *Nederlandse Faunistische Mededelingen* 50: 29-34.
- GERAEDS, R.P.G., 2019. Waarnemingen van de Rode soldaatboktor in Posterholt. *Natuurhistorisch Maandblad* 108(1): 11-15.
- HAACK, R.A., 2017. Cerambycid Pests in Forests and Urban Trees. In: Q. Wang (ed.), *Cerambycidae of the world. Biology and Pest Management*. Taylor & Francis Group, Boca Raton: 351-407.
- HOEBEKE, E.R., 1999. Japanese cedar longhorned beetle in the eastern United States. United States Department of Agriculture – Animal and Plant Health Inspection Service, Washington DC.
- ŁOŚ, K. & R. PLEWA, 2011. *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1862) (Coleoptera: Cerambycidae) new to the fauna of Croatia with remarks of its biology. *Nature Journal* (Opole Scientific Society) 44: 141–144.
- MAIER, C.T. & C.R. LEMMON, 2000. Discovery of the small Japanese cedar longhorned beetle, *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky) (Coleoptera: Cerambycidae), in live arborvitae in Connecticut. *Proceedings of the Entomological Society of Washington* 102(3): 747-754.
- MEER, C. VAN & C. COCQUEMPOT, 2013. Découverte d'un foyer de *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1861) dans les Pyrénées-Atlantiques (France) et correction nomenclaturale (Cerambycidae Cerambycinae Callidiini). *l'Entomologiste* 69(2): 87-95.
- SHIBATA, E., 1994. Population studies of *Callidiellum rufipenne* (Coleoptera: Cerambycidae) on Japanese cedar logs. *Annals of the Entomological Society of America* 87(6): 836-841.
- TURIENZO, P., 2007. New records and emergence period of *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1860) [Coleoptera: Cerambycidae: Cerambycinae: Callidiini] in Argentina. *Boletín de Sanidad Vegetal Plagas* 33(3): 341-349.
- VERBEELEN, F., 2006. *Callidiellum rufipenne* (Motschulsky, 1860) nieuw voor België (Coleoptera, Cerambycidae). *Bulletin Société royale belge d'Entomologie/Koninklijke Belgische Vereniging voor Entomologie* 142(7-12): 132-134.
- ZEEGERS, TH. & TH. HEIJERMAN, 2008. De Nederlandse boktorren (Cerambycidae). *Entomologische Tabellen* 2: 1-120.
- ZEEGERS, T. & TH. HEIJERMAN, 2014. Soortzoeker Boktorren van Nederland. *Naturalis Biodiversity Center & EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden*, Leiden. Geraadpleegd op 7 mei 2018. https://determineren.nederlandsesoornten.nl/linnaeus_ng/app/views/matrixkey/index.php?epi=24.

Onder de aandacht

Notulen Algemene ledenvergadering Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

Zaterdag 17 februari 2018

De Algemene ledenvergadering werd in 2018 voor het tweede opeenvolgende jaar georganiseerd tijdens de Genootschapsdag in het Broekhincollege te Roermond.

Opening en mededelingen

- Om 11.40 uur opende de voorzitter de vergadering; er waren 156 leden aanwezig in de zaal. Hij deelde mede dat:
- in december tijdens een bijzondere SOK-bijeenkomst aan Ton Breuls de Rector Cremerspenning is toegekend vanwege het vele werk dat hij als vrijwilliger heeft verricht voor de Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven (SOK).
 - het Groenhuis als geheel in 2018 gaat verhuizen naar een nieuw gebouw.
 - het Dagelijks bestuur nog steeds op zoek is naar een secretaris.
 - er in 2017 vier publicaties zijn verschenen, te weten het boek "Het kind van het badwater", de DVD 40 jaar SOK, het boek "Natuur voor elkaar in het Grenspark Maas-Swalm-Nette" en het boek "Orchideeën van de Sint-Pietersberg".

Notulen vorige vergadering

De notulen van de vorige vergadering zijn gepubliceerd in het *Natuurhistorisch Maandblad* van augustus 2017. Hierop waren geen opmerkingen en daarmee zijn ze vastgesteld.

Jaarverslag 2017 en jaarrekening 2017

Het jaarverslag over 2017 werd kort toegelicht. Daarbij werd gevraagd om extra input aan te leveren vanuit de kringen en studiegroepen zodat het vollediger kon worden gemaakt. De penningmeester, Alfred Paarlberg, lichtte de jaarrekening 2017 toe. De totale rekening bedraagt € 196.900,00. Na verrekening van alle kosten blijft er een positief saldo van € 6.868,00

over. Dat er geld over is komt door een aantal zaken: de drukkosten vielen door een geringere dikte van het *Natuurhistorisch Maandblad* lager uit. Door het lagere gewicht gaf dit ook een besparing in de verzendkosten. De bureaustoelen namen toe door aanschaf van nieuwe bureaustoelen, beeldschermen en een beamer. De kosten van de studiegroepen namen toe door de aanschaf van inventarisatiematerialen zoals netten.

De huisvestingskosten daalden door de herverdeling van de kosten van het Groenhuis. De kosten voor de medewerkers stegen door een reservering voor overuren en de verlofvoorziening. De kosten voor het bestuur en de projecten (Genootschapsdag en Genootschapsweekend) waren conform de begroting.

De inkomstenkant laat een stijging van de subsidie van de provincie zien door het toepassen van een indexering. De contributie-inkomsten daalden door een afname van het ledenaantal en het wegblijven van giften. De inkomsten uit verkopen zijn gestegen; dit komt onder meer door de boekenmarkt op de Genootschapsdag. De kosten van de receptiemedewerker zijn gestegen door een lagere loonsubsidie. De vergoeding voor het ruilverkeer was conform de begroting.

Zowel jaarverslag als jaarrekening werden door de ledenvergadering goedgekeurd.

Benoeming bestuursleden

Stef Keulen en de voorzitter, Harry Tolkamp, zijn volgens rooster aftredend. Zij stelden zich beiden herkiesbaar en werden met algemene stemmen herbenoemd.

Daarnaast werden ook de nieuw voorgedragen bestuursleden Toon van Baal, Frank Oelmeijer en Susanne Hanssen door de ledenvergadering benoemd en verwelkomd.

Rondvraag en sluiting

Niemand maakte gebruik van de rondvraag. Om 12.00 uur sloot de voorzitter de vergadering.

Uitnodiging Algemene Ledenvergadering 9 maart 2019

Het bestuur van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg nodigt al haar leden uit tot het bijwonen van de jaarlijkse Algemene Ledenvergadering. De vergadering wordt dit jaar gehouden op zaterdag 9 maart 2019 tijdens de Genootschapsdag in het Broekhin-college, Bob Boumanstraat 30-32 te Roermond. Aanvang: circa 11.30 uur. De agenda voor de vergadering is als volgt:

Opening en mededelingen

Notulen vorige vergadering

De notulen van de vorige Algemene Ledenvergadering, op 17 maart 2018, zijn hierboven gepubliceerd.

Jaarverslag en Jaarrekening 2018

Het jaarverslag en de jaarrekening kunnen worden geraadpleegd op de website (www.nhgl.nl), u moet inloggen, gaat dan naar leden, dan naar downloaden, dan naar bestuur en dan naar algemene ledenvergadering. Ook kunnen de stukken worden opgevraagd bij het bureau van het Genootschap (kantoor@nhgl.nl). Op verzoek worden de stukken dan per post of mail verzonden.

Ter vergadering wordt de jaarrekening toegelicht. De kascontrole-commissie zal verslag doen over de financiële huishouding van de vereniging resulterend in de jaarrekening over 2018. Na het verslag van deze commissie wordt de ALV gevraagd de jaarrekening goed te keuren en het bestuur décharge te verlenen voor de financiële rapportage. Het jaarverslag 2018 van de vereniging ligt voor ter vaststelling.

Benoeming kascontrole-commissie

De huidige leden van de kascontrole-commissie zijn John Adams & Nico Ploumen. John Adams heeft aangegeven te willen stoppen als lid van de kascontrole-commissie. Het bestuur is dus op zoek naar een nieuw lid van de kascontrole-commissie, kandidaten kunnen zich melden bij de voorzitter.

Benoeming bestuursleden

Binnen het bestuur zijn volgens rooster de leden Marian Baars en Jan-Joost Bakhuizen aftredend. Voorgesteld wordt om Marian Baars en Jan-Joost Bakhuizen, die beiden hebben aangegeven met herbenoeming in te willen stemmen, te herbenoemen voor een volgende periode van drie jaar.

In de loop van het afgelopen kalenderjaar heeft Johannes Rege-link zijn positie als lid van het Algemeen Bestuur ter beschikking gesteld. Hij wordt bedankt voor zijn inzet.

Voorgesteld wordt om Wilfred Alblas te benoemen tot lid van het Algemeen Bestuur.

Door het vertrek van de secretaris, Michiel Merckx, naar studentenstad Groningen, is het NHGL al een tijdje op zoek naar een nieuwe secretaris. Kandidaten voor deze functie kunnen zich melden bij de voorzitter.

Harry Tolkamp heeft aangegeven, na 12 jaar DB lidmaatschap en 10 jaar voorzitterschap van het NHGL, te willen stoppen als bestuurslid en voorzitter van de vereniging.

Frank Oelmeijer, in 2018 benoemd tot lid van het AB, wordt door het bestuur voorgedragen als de nieuwe voorzitter. Voorgesteld wordt om Frank Oelmeijer te benoemen tot voorzitter van het NHGL.

We vragen de kringen en studiegroepen om de wisselingen binnen hun bestuur tijdens de Genootschapsdag kenbaar te maken. Wij nodigen U uit om de scheidende of nieuwe bestuursleden aan de ALV voor te stellen.

Rondvraag en sluiting

Namens het Dagelijks Bestuur, Harry Tolkamp, voorzitter

Landelijke Dag Vlinderstichting

Op zaterdag 2 maart 2019 vindt de Landelijke Dag van De Vlinderstichting plaats. Tijdens deze dag wordt de nieuwe Rode Lijst Dagvlinders gepresenteerd.

De Rode Lijst is een publicatie van de rijksoverheid waarin gesignaleerd wordt hoe het gaat met een bepaalde soortgroep: welke soorten zijn bedreigd (of zelfs verdwenen) en welke niet. In 2009 is voor het laatst een Rode lijst Dagvlinders uitgebracht. Dat deze

lijst niet meer actueel is, toont bijvoorbeeld het Heideblauwtje aan, dat op de 'oude' Rode lijst staat als algemeen. Inmiddels heeft deze vlinder vooral kleine en geïsoleerde heideveldjes verlaten en op sommige grote terreinen daalden de aantallen door verdroging.

Daardoor is deze soort van 'algemeen' naar 'vrij zeldzaam' gegaan. Louise Vet, directeur van het Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW), houdt een lezing over biodiversiteit. Daarnaast zijn er lezingen over het meetnet nachtvlinders, over de duinen, over de pimpernelblauwtjes en over vijf jaar Rode lijst libellen. Natuurlijk is er ook een informatie- en boekenmarkt.

Aanmelden

De Landelijke Dag vindt plaats in de Junushoff in Wageningen op zaterdag 2 maart 2019 van 10.00 - 16.00 uur. U kunt zich aanmelden via de website <https://www.vlinderstichting.nl/actueel/landelijke-dag/>. Deelname kost € 9,50 inclusief koffie en thee. U kunt (tot uiterlijk 22 februari) ook een lunch bestellen à € 7,50.

HEIDEBLAUWTJE (*PLEBEJUS ARGUS*) (FOTO: OLAF OP DEN KAMP)

In Memoriam

Jo Willems (1940-2018)

Zevenendertig jaar vriendschap en samenwerking samenvatten op een enkele pagina... hoe moet ik dat doen?

In één woord zou ik het nog wel kunnen en dat woord zou 'fantastisch' zijn.

Er buitelen allerhande herinneringen over elkaar heen door mijn hoofd, maar ik probeer hier een fantastisch monument voor Jo te maken, versierd met enkele verlichte momenten.

Op die manier wordt het echter wel allerverschrikkelijkst onvolledig, waarvoor bij voorbaat mijn verontschuldiging.

Die 37 jaar zijn letterlijk te nemen. Het was januari 1982, ergens in Brussel, waar Jo een lezing gaf. Ik weet niet meer hoe ik daar terechtgekomen was, maar

de naam van Jo was me wel al bekend, de persoon niet. Dat duurde tot de pauze. We stonden allebei met een kop koffie in de hand een beetje rond te drentelen en toen heb ik Jo verteld over het - toen nog zeer prille - onderzoek dat ik samen met Willy Verbeke op de Belgische Sint-Pietersberg had opgestart. "Maar dat is fantastisch" zei Jo, "dat is echt heel belangrijk".

Hij zou ons tot het einde van dat onderzoek, dat in 2018 is afgerond, door dik en dun blijven steunen. Datzelfde jaar, op een Frans colloquium over Europese kalkgraslanden, leerde ik Jo wat beter kennen. Als wetenschapper, maar dat niet alleen.

"Als jullie vanavond weer de hele avond over de NJN en de BJN gaan praten, ga ik wel ergens een sandwich zoeken." (tegen mij en Dick Verkaar).

"Jullie denken toch niet dat ik daar als aap in dat panel ga zitten, naast Géhu!?" . Professor Géhu gedroeg zich destijds nogal bullebakachtig.

En later, in Rouen, op een ander Frans congres waar we een enigszins onduidelijke rol hadden: "Ach Martine, maak je geen illusies, wij zijn hier alleen maar vanwege het exotische tintje dat we toevoegen".

Tallose keren bezochten we de Sint-Pietersberg en de Limburgse kalkgraslandreservaten, alleen, met een groep, met studenten... en dan mag ik ook alle overlegmomenten op allerhande (rare) plaatsen in Limburg of de Utrechtse Uithof niet vergeten.

Altijd was er die gedeelde passie: kalkgrasland.

Op de Berghofwei, bij de Herfstschroeforchissen:

"Weet je, Martine, sommige van die planten ken ik al langer dan mijn dochter Jorien".

Op de Thier de Nivelles, op de Belgische Sint-Pietersberg, bij de populatie Vliegenorchissen, waarover we ooit wel een onderzoekje zouden opzetten:

"Martine, hier moeten we eens bij zonsondergang komen mijmeren over kalkgraslanden en waarom ze zo belangrijk voor ons zijn". - "Zonsondergang? Dat wordt moeilijk Jo, want die helling is op het oosten gericht". - "Dan doen we dat maar eens als de zon in het oosten ondergaat."

Of nog een andere keer, ergens in het Gerendal. Op mijn vraag tot welke leeftijd je nog over prikkeldraden klautert en op kalkhellingen klimt: "Houd me maar eens tegen!" tot: "Ach, ik denk dat de ervaring op een bepaald moment wel compenseert voor je fysieke achteruitgang."

Die wijsheid, altijd.

En Jo ging achteruit. Reizen werd moeilijk, maar gelukkig was er nog de telefoon.

Tot dan, dat allerlaatste telefoontje, op zijn laatste verjaardag in augustus. Het gesprek ging wat moeizaam, moeilijk te verstaan soms. Maar toen vertelde ik Jo het goede nieuws dat Willy Verbeke en Johan den Boer ons inmiddels bijna 40-jarige onderzoek op de Thier de Lanaye zouden verderzetten...

"Fantastisch", zei Jo, op zijn bekende Jo-manier. Wat een fantastische man.

Martine Lejeune

Foto: Michiel Wallis de Vries

Binnenwerk Buitenwerk

Op de internetpagina www.nhgl.nl is de meest actuele agenda te raadplegen

N.B. de excursies en lezingen zijn open voor iedereen, ongeacht of u wel of geen lid van een kring of studiegroep bent.

Vrijdag 1 februari organiseert de **Wantsenstudiegroep** samen met EIS Nederland een studiemiddag. Aanvang: 13.00 uur in Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond.

Donderdag 7 februari verzorgt Raf Leysen voor de **Paddenstoelenstudiegroep Limburg** een lezing over meeldauwen. Aanvang: 18.30 uur bij IVN Stein, Steinerbosweg 2a te Stein.

Donderdag 7 februari verzorgt Paul Spreuwenberg voor de **Kring Maas-tricht** een presentatie over de zang van vogels. Aanvang: 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum, de Bosquetplein 6 te Maastricht.

Zaterdag 9 februari organiseert Henk Henczyk (opgave verplicht via tel. 06-12572544) voor de **Paddenstoelenstudiegroep Limburg** een winterzwammenexcursie in het Danikerbos. Vertrek om 10.00 uur vanaf de parkeerplaats Manège ten Eysden, Ten Eysden 1, 6164 JL Geleen.

Maandag 11 februari verzorgt Wiel Schins voor de **Kring Heerlen** een lezing met als titel "De Maas open langs het Eiland van Ubachsberg".

Aanvang: 20.00 uur in café Wilhelmina, Akerstraat 166 te Kerkrade-West.

Woensdag 13 februari organiseert de werkgroep hellinggraslanden van de **Paddenstoelenstudiegroep Limburg** een determinatie-ochtend. Aanvang: 11.00 uur Snijdersberg 22 te Geulle. Opgave verplicht via tel. 043-3641198.

Donderdag 14 februari is er een practicum-avond van de **Paddenstoelenstudiegroep Limburg**. Aanvang: 19.00 uur bij IVN Stein, Steinerbosweg 2a te Stein.

Donderdag 14 februari verzorgt de **Kring Roermond** een varia-avond met lezingen over de Wasbeer, bijen, Wede en Northumberland. Aanvang: 20.00 uur in Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond.

Vrijdag 15 februari verzorgt Bert Verton voor de **Plantenstudiegroep** een lezing over flora en fauna van de Eifel. Aanvang: 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Donderdag 21 februari is er een bijeenkomst van de **Werkgroep EPT**. Aanvang: 20.00 uur in Kapellerpoort 1, 6041 HZ te Roermond.

Woensdag 20 februari is er een bijeenkomst van de **Vlinderstudiegroep**. Aanvang: 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Woensdag 27 februari organiseert de werkgroep hellinggraslanden van de **Paddenstoelenstudiegroep Limburg** een determinatie-ochtend. Aanvang: 11.00 uur op Snijdersberg 22 te Geulle. Opgave verplicht via tel. 043-3641198.

Donderdag 28 februari verzorgt Reimund Salzmans voor de **Paddenstoelenstudiegroep Limburg** een lezing over het genus Tricholomataceae zonder Tricholoma. Aanvang: 19.00 uur bij IVN Stein, Steinerbosweg 2a te Stein.

Donderdag 7 maart verzorgt Theo Zeegers van EIS-Nederland voor de **Kring Maastricht** een lezing over de opkomst van de Aziatische hoornaar en de achteruitgang van de insecten. Aanvang 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

Vrijdag 8 maart is er een ledenavond van de **Studiegroep Onderaardse Kalksteengroeven**. Aanvang: 19.30 uur in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

Zaterdag 9 maart vindt de jaarlijkse **Genootschapsdag** plaats in het Broekhin College, Bob Boumansstraat 30-32 te Roermond. Aanvang: 10.00 uur.

Maandag 11 maart verzorgt Olaf Op den Kamp voor de **Kring Heerlen** een lezing met als titel "De Geul van bron tot monding". Aanvang: 20.00 uur in café Wilhelmina, Akerstraat 166 te Kerkrade-West.

Woensdag 13 maart organiseert de werkgroep hellinggraslanden van de **Paddenstoelenstudiegroep Limburg** een determinatie-ochtend. Aanvang: 11.00 uur op Snijdersberg 22 te Geulle. Opgave verplicht via tel. 043-3641198.

Donderdag 14 maart verzorgt Wim Tegels voor de **Kring Roermond** een lezing over Wolven in Nederland. Aanvang: 20.00 uur in Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond.

Vrijdag 15 maart verzorgt Rik Palmans voor de **Plantenstudiegroep** een lezing over de flora van de Jura. Aanvang: 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

Zondag 17 maart organiseert Olaf Op den Kamp (opgave verplicht via tel. 06-22188175/ info@eifel-natur.de) voor de **Plantenstudiegroep** een lentewandeling langs de Worm tussen Geilenkirchen en Randerath (D). Vertrek om 9.00 uur vanaf de parkeerplaats Continium, Hambosweg te Kerkrade of om 9.30 uur vanaf Schloss Trips, Trips 1, 52511 Geilenkirchen (D).

Dinsdag 19 maart verzorgt Marco de Haas voor de **Wantsenstudiegroep** een lezing over cicaden. Aanvang: 20.00 uur in Kapellerpoort 1, 6041 GH te Roermond.

Woensdag 20 maart is er een bijeenkomst van de **Vlinderstudiegroep**. Aanvang: 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

KRINGEN

KRING HEERLEN

John Adams (kringheerlen@nhgl.nl).

KRING MAASTRICHT

Bert Op den Camp (kringmaastricht@nhgl.nl).

KRING ROERMOND

Math de Ponti (kringroermond@nhgl.nl).

KRING VENLO

Peter Eenshuistra (kringvenlo@nhgl.nl).

KRING VENRAY

Patrick Palmén (kringvenray@nhgl.nl).

STUDIEGROEPEN

FOTOSTUDIEGROEP

Bert Morelissen (fotostudiegroep@nhgl.nl).

HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

Rick Reijerse (herpetostudiegroep@nhgl.nl).

LIBELLENSTUDIEGROEP

Jan Hermans (libellenstudiegroep@nhgl.nl).

MOLLUSKEN STUDIEGROEP LIMBURG

Stef Keulen (molluskenstudiegroep@nhgl.nl).

MOSSENSTUDIEGROEP

Paul Spreuwenberg (mossenstudiegroep@nhgl.nl).

PADDENSTOELENSTUDIEGROEP

Henk Henczyk (paddenstoelenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENSTUDIEGROEP

Olaf Op den Kamp (plantenstudiegroep@nhgl.nl).

PLANTENWERKGROEP WEERT

Jacques Verspagen
(plantenwerkgroepweert@nhgl.nl).

SPRINKHANENSTUDIEGROEP

Harry van Buggenum
(sprinkhanenstudiegroep@nhgl.nl).

STUDIEGROEP EPHEMEROPTERA, PLECOPTERA EN TRICHOPTERA

Harry Tolcamp (ept@nhgl.nl).

STUDIEGROEP ONDERAARDESE KALKSTEEN-GROEVEN

Rob Visser (secretariaat@sok.nl).

VISSENWERKGROEP

Victor van Schaik (vissenstudiegroep@nhgl.nl).

VLINDERSTUDIEGROEP

Mark de Mooij (vlinderstudiegroep@nhgl.nl).

VOGELSTUDIEGROEP

Nicky Hulbosch (vogelstudiegroep@nhgl.nl).

WANTSENSTUDIEGROEP LIMBURG

Martine Lemmens (wantsen@nhgl.nl).

WERKGROEP DRIESTRIJK

Wouter Jansen (werkgroepdriestruik@nhgl.nl).

ZOOGDIERENSTUDIEGROEP

Aegidia van Grinsven
(zoogdierenstudiegroep@nhgl.nl).

STICHTINGEN

STICHTING NATUURPUBLICATIES LIMBURG

Uitgever van publicaties, boeken en rapporten
(snl@nhgl.nl).

STICHTING DE LIERELEI

Projectbureau voor onderzoek van natuur en landschap in Limburg (lierelei@nhgl.nl).

STICHTING IR. D.C. VAN SCHAIK

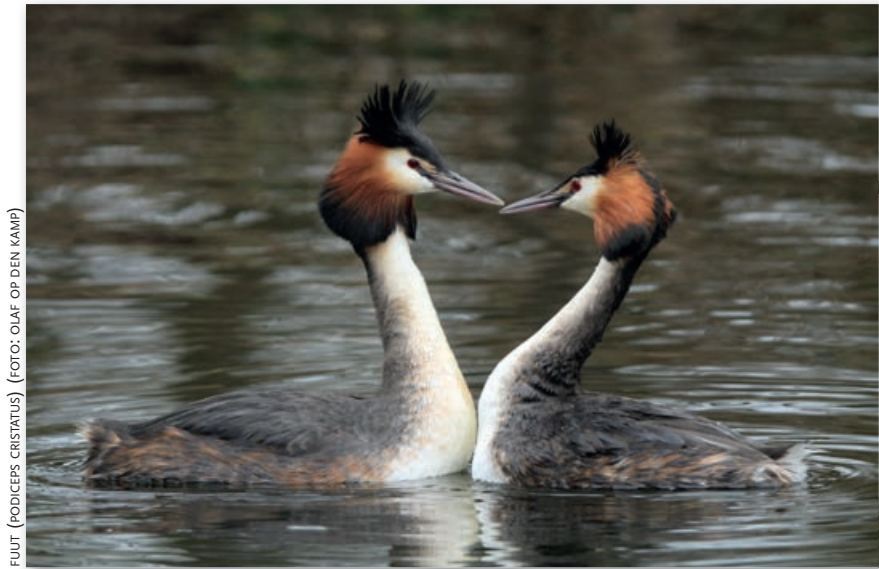
Stichting voor het beheer van onderaardse kalksteengroeven in Limburg. Postbus 2235, 6201 HA Maastricht (vanschaikestichting@nhgl.nl).

STICHTING NATUURBANK LIMBURG

Stichting voor het beheer van waarnemingen van het NHGL (natuurbank@nhgl.nl).

Genootschapsdag 2019

Op zaterdag 9 maart 2019 organiseert het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg de 22^e editie van de Genootschapsdag. Deze gratis toegankelijke bijeenkomst is de ontmoetingsdag voor Limburgse natuurliefhebbers, zowel leden als niet-leden. Naast een uitgebreid lezingenprogramma is er ook weer een informatie- en boekenmarkt. Hier kunt u zowel nieuwe als gebruikte natuurboeken aanschaffen. Ook zijn er verschillende terreinbeheerders aanwezig zodat u contacten kunt leggen om te gaan monitoren en bij wie u uw bijzondere vondsten kunt melden. Diverse werkgroepen presenteren zichzelf met een stand waar u actief aan de slag kunt.

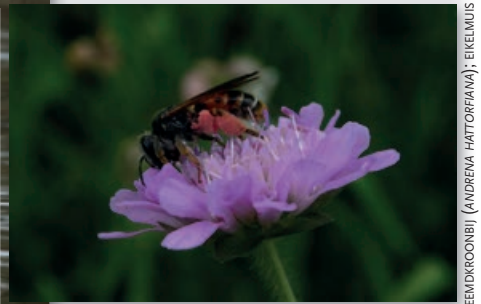
Het programma start om 10.00 uur (zaal open om 9.30 uur) en duurt tot 16.30 uur. Tussen 9.30 en 10.00 uur, tussen 12.00 en 13.30 uur en tussen 14.30 en 15.00 uur kan de boeken- en informatiemarkt bezocht worden. In de middagpauze zijn tegen betaling soep en broodjes te koop. Gelieve bij aanmelding aan te geven indien u hiervoor belangstelling heeft.

Tijdens het ochtendprogramma lichten leden van de studiegroepen in korte presentaties de bijzondere vondsten op hun studiegebied toe. In de middag worden langere lezingen verzorgd. De dag wordt afgesloten met een borrel.

Bijgaand vindt u het voorlopige programma. Het meest actuele programma van de Genootschapsdag is te vinden op de internetpagina van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg: www.nhgl.nl/genootschapsdag.

Ochtendprogramma

- Lieveheersbeestjes gezocht – *Reinier Akkermans*
- Explosieve toename van de Wasbeer – *René Janssen* (Bionet Natuuronderzoek)
- De Kleine tanglibel in het Wormdal – *Ulrich Haese*
- Gele wespenboktor – *Rob Geraeds*
- Genootschapsweekend 2019: De Kop van Noord-Limburg – *Olaf Op den Kamp* (kantoor Natuurhistorisch Genootschap)
- Waarneming.nl – *Martine Lemmens* (NatuurBank Limburg)
- Het Zilveren boomkussen – *Mark Smeets* (Paddenstoelenstudiegroep)

Om 11.40 uur wordt de Algemene ledenvergadering gehouden, de agenda hiervan wordt afgedrukt in het Maandblad van februari, de stukken zijn in te zien op de website. U moet inloggen, gaat dan naar leden, dan naar downloaden, dan naar bestuur en dan naar algemene ledenvergadering.

Middagprogramma

- Veranderend landschap in het Geleenbeekdal – *Katrien de Vos*
- Broedvogels van Nederweert – *Raymond Pahlplatz* (Vogelwerkgroep Nederweert)
- Opmars van de Ringslang – *Ingo Janssen* (Stichting RAVON)
- 40 jaar Herpetologische Studiegroep – *Pieter Puts* (Herpetologische Studiegroep)
- Limburgse wilde bijen, winst en verlies – *Ivo Raemakers*
- De Eikelmuis – *Maurice La Haye* (Zoogdiervereniging)

De Genootschapsdag vindt plaats in het Bisschoppelijk College Broekhin, Bob Bouwmanstraat 30-32 te Roermond.

Aanmelden

In verband met het printen van naamlabels en de catering verzoeken we u om zich voor 29 februari aan te melden via <http://genootschapsdag.nhgl.nl>. Koffie en thee zijn de hele dag verkrijgbaar.

Verdere informatie kunt u verkrijgen via het kantoor van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond, tel. 0475-386470 of via e-mail kantoor@nhgl.nl.

Inhoudsopgave

21 Sprinkhanen van de Mariapeel

J. Slaats

In 2004, 2010 en 2016 werd de Mariapeel onderzocht op het voorkomen van sprinkhanen. Tijdens deze drie inventarisaties werden 20 soorten waargenomen. Aangevuld met nog twee tussentijds waargenomen soorten werden in de Mariapeel 22 soorten sprinkhanen waargenomen. Hun populatieontwikkeling en verspreiding in de Mariapeel worden kort beschreven. Van de 22 soorten zijn er zes die zich recent als nieuwkomer hebben gevestigd. De Moeras-sprinkhaan (*Stethophyma grossum*), waarvoor in 2003 een beschermingsplan werd opgesteld, heeft zich in de Mariapeel uitgebreid.

30 Eerste waarneming van de boktor *Callidiellum rufipenne* in Nederland

R. Geraeds

In 2018 werd in Posterholt het eerste exemplaar van de uitheemse boktor *Callidiellum rufipenne* voor Nederland ontdekt. In het buitenland lijkt de soort een negatieve invloed te hebben op (minder vitale) coniferen. Op de vindplaats zelf is waarschijnlijk geen populatie aanwezig. Het ligt voor de hand dat zich in de buurt een populatie van deze soort heeft gevestigd.

33 Onder de aandacht

35 In Memoriam

Jo Willems

36 Binnenwerk Buitenwerk

36 Kringen, studiegroepen, stichtingen

Foto omslag:

Zwart wekkertje (*Omocestus rufipes*)

(foto: J. Slaats)

Colofon

DAGELIJKS BESTUUR

Harry Tolkamp (voorzitter), Rob Geraeds (vice-voorzitter), Alfred Paarlberg (penningmeester) & Frank Oelmeijer.

ALGEMEEN BESTUUR

Toon van Baal, Marian Baars, Jan-Joost Bakhuizen, Susanne Hanssen, Wouter Jansen, Stef Keulen, Pieter Puts, Victor van Schaik, Katrien de Vos-Reesink, Aidan Williams & Linda Wortel.

KANTOOR

Olaf Op den Kamp, Jeanne Cuypers & Martine Lemmens.

ADRES

Kapellerpoort 1, 6041 HZ Roermond,
tel. 0475-386470 (kantoor@nhgl.nl).
www.nhgl.nl.

LIDMAATSCHAP

€ 35,00 per jaar. Leden t/m 23 jaar € 17,50; bedrijven, verenigingen, instellingen e.d. € 105,00.
Okjen Weinreich (leden@nhgl.nl).
IBAN: NL73RABO00159023742, BIC: RABONL2U.

BESTELLINGEN/PUBLICATIEBUREAU

Publicaties zijn te bestellen bij het publicatiebureau, Marja Lenders (publicaties@nhgl.nl).
Losse nummers € 4,-; leden € 3,50 (incl. porto), themanummers € 7,-.
IBAN: NL31INGB0000429851, BIC: INGBNL2A.

NATUURHISTORISCH M A A N D B L A D

REDACTIE Olaf Op den Kamp (hoofdredacteur), Philip Bossenbroek, Henk Heijligers, Jan Hermans, Ton Lenders, Gerard Majoor (eindredactie), Guido Verschoor & Marc en Anita Poeth (redactie-assistenten) (redactie@nhgl.nl).

RICHTLIJNEN VOOR KOPIJ-INZENDING

Diegenen die kopij willen inzenden, dienen zich te houden aan de richtlijnen voor kopij-inzending. Deze kunnen worden aangevraagd bij de redactie of zijn te bekijken op www.nhgl.nl.

LAY-OUT & OPMAAK Van de Manakker, Grafische communicatie, Maastricht (mvandemanakker@xs4all.nl).

EDITING SUMMARIES Jan Klerckx, Maastricht.

DRUK Grafiegroep Zuid, Swalmen.

copyright Auteursrecht voorbehouden. Overname slechts toegestaan na voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 0028-1107

provincie limburg
gesubsidieerd door de Provincie Limburg

